

УДК 351:851

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-10)

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Сергій ХРАПАТИЙ

доктор фізико-математичних наук, професор, проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-6028-9171

Inna SEMENETS-ORLOVA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Sergii KHRAPATYI

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Vice Rector, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-6028-9171

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ МИРОБУДІВНИЦТВА EDUCATIONAL POLICY OF STATE IN THE CONTEXT OF PEACEBUILDING

У статті відзначається, що конфлікт між Росією та Україною триває вже понад 8 років і, судячи із заяв керівництва Російської Федерації, Росія не планує припинити агресію проти України. З урахуванням цього є необхідність трансформувати освітню політику України з огляду на цей аспект. Доведено, що освітня політика держави має враховувати реінтеграцію окупованих територій у майбутньому.

Метою статті є аналіз права на мир у документах Генеральної Асамблеї ООН та освітньої політики Ізраїлю. Пропонуються вектори розвитку освітньої політики України з огляду на побудову миру в Україні.

У запропонованій статті визначено, що Україні ще протягом тривалого часу доведеться жити в умовах гібридної війни Росії проти України. Констатовано, що Україні треба докласти чимало зусиль, аби протидіяти тактиці північного сусіда. Доведено, що насамперед така протидія має бути і в освітній сфері. Адже через освітні установи проходять майже всі громадяни України. З'ясовано, що для України міг би бути корисний досвід держави Ізраїль, який наочно продемонстрував, що подібні конфлікти не вирішуються силою зброї та фізичним примусом. Ізраїльська муніципальна еліта, особливо в Іудеї та Самарії (Західно-му березі річки Йордан), усвідомлює необхідність спільного проживання, праці та навчання арабського та єврейського населення, спільного навчання в закладах вищої освіти.

Констатовано, що нині на зовнішньополітичній арені активно обговорюється питання проведення миротворчої операції на території України, то в разі успішного вирішення цього вкрай важливого для України питання неодмінно постане завдання реінтеграції до українського соціуму населення з окупованих територій, і до цього потрібно готуватися.

Наголошено на тому, що Україна мала б взяти під контроль освітянську систему Сходу України після запровадження миротворчої операції ООН. Інакше марно буде сподіватися на швидке та ефективне вирішення проблеми у найближчому майбутньому.

Ключові слова: декларація, Ізраїль, миробудівництво, ООН, освітня політика.

The article notes that the conflict between Russia and Ukraine has been going on for more than 8 years and, according to statements by the Russian leadership, Russia has no plans to stop its aggression against Ukraine. Given this, there is a need to transform Ukraine's educational policy in this regard. It is proved that the educational policy of the state should take into account the reintegration of the occupied territories in the future.

The aim of the article is to analyze the right to peace in the documents of the UN General Assembly and Israeli education policy. Vectors for the development of Ukraine's educational policy with a view to building peace in Ukraine are proposed.

The proposed article stipulates that Ukraine will have to live in the conditions of Russia's hybrid war against Ukraine for a long time. It was stated that Ukraine needs to make a lot of efforts to counteract the tactics of the

northern neighbor. It is proved that first of all, such opposition should be in the educational sphere as well. After all, almost all citizens of Ukraine pass through educational institutions. It was found that the experience of the State of Israel could be useful for Ukraine, which has clearly shown that such conflicts are not resolved by force of arms and physical coercion. The Israeli municipal elite, especially in Judea and Samaria (West Bank), is aware of the need for the Arab and Jewish populations to live, work and study together; and to study together in higher education.

It is stated that the issue of conducting a peacekeeping operation on the territory of Ukraine is currently being actively discussed in the foreign policy arena.

It was stressed that Ukraine should take control of the educational system of Eastern Ukraine after the UN peacekeeping operation. Otherwise, it will be useless to hope for a quick and effective solution to the problem in the near future.

Key words: declaration, Israel, peacebuilding, UN, educational policy.

Постановка проблеми. Питання війни та миру є нині надзвичайно актуальним для України. Адже вже минуло 8 років, як розпочалася збройна агресія Російської Федерації проти України (у Постанові Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» [9] зазначається, що збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., а 27 лютого 2014 р. збройні підрозділи спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації захопили будівлі Ради Міністрів та Верховної Ради Автономної Республіки Крим). Таким чином, ця війна триває вже довше, ніж війна між СРСР та Німеччиною. І, очевидно, на її швидке завершення годі сподіватися. Адже Президент РФ Володимир Путін ще в 2007 р., виступаючи на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки, чітко сформулював свої ідеологічні переконання, заявивши, що розпад СРСР – найбільша геополітична катастрофа століття [10]. І це були не просто слова, адже майже відразу після цього відбулася збройна агресія Російської Федерації проти Грузії, що засвідчила чітке прагнення керівництва Російської Федерації до реваншу. Заяви представників РФ про необхідність і їх зацікавленість у врегулюванні конфлікту на Сході України навряд чи можна визнати щирими. Адже нав'язавши силою «Мінські домовленості» (що ставить під сумнів їх легітимність) і на словах виступаючи за їх імплементацію, насправді Російська Федерація зовсім не збирається змінювати свій агресивний вектор розвитку. Що нас у цьому переконує? Насамперед імпульси, які йдуть від керівництва північного сусіда.

У цьому аспекті визначальною є стаття «куратора України» від адміністрації Президента РФ Владислава Суркова «Довга держава Путіна». В ній помічник російського Президента, не соромлячись, пише: «Обвалюючись з рівня СРСР до рівня РФ, Росія припинила обвалюватись, почала відроджуватись і повернулася до свого природного (!) і єдино

можливого стану великої, тієї, яка постійно збільшується і збирає землі спільноти народів» [12]. Більше того, без зайвої скромності він заявив: «Нескромна роль, відведена нашій країні у світовій історії, не дозволяє піти зі сцени або відмовчатися в масовці, не обіцяє спокою та зумовлює непростий характер тутешньої державності» [12]. І справді, не встигло висохнути чорнило на рукописі вищезазначеного опусу, як почалися активні заходи Російської Федерації щодо інтеграції Білорусії. Таким чином, починає втілюватися прогноз директора Центру досліджень постіндустріального суспільства Владислава Іноземцева, який ще в жовтні 2013 р. говорив про таку небезпеку. Пояснюючи такі дії Москви необхідністю легітимізації продовження правління Путіна в Росії [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі питання формування та реалізації державної освітньої політики досліджують В. Андрущенко, Л. Гриневич, Л. Гаєвська, Д. Дзвінчук, В. Кремень, В. Клепко, В. Луговий, В. Огнев'юк, Н. Протасова, Л. Паращенко, Л. Прокопенко, Ж. Таланова, Н. Шульга та інші. Однак можна сказати, що зазначене питання залишається не досить розкритим.

Мета роботи. Метою статті є аналіз права на мир у документах Генеральної Асамблеї ООН та освітньої політики Ізраїлю. Пропонуються вектори розвитку освітньої політики України з огляду на побудову миру в Україні.

Виклад основного матеріалу. Про те, що Росія планує продовжувати вести агресивну політику щодо своїх сусідів, свідчать активні темпи втілення проекту «Північний потік 2», який дозволить Російській Федерації постачати блакитне паливо до Європи в обхід України, а це означає, що руки Росії щодо України будуть розв'язані. Викликають занепокоєння і плани створення в Росії незалежного сегменту Інтернету. В. Путін таку необхідність пояснив загрозою того, що Росію можуть «відімкнути» від Інтернету [14]. Зрозуміло, що на такий крок західне суспільство може піти лише в разі чергового етапу збройної агресії Російської Федерації.

Тому можна сказати, що Україні ще протягом тривалого часу доведеться жити в умовах гібридної війни Росії проти України, що передбачає не лише збройну боротьбу, але й боротьбу за мізки населення, прагнення підвищити суспільну напругу та розколоти суспільство, посіяти ворожнечу між різними групами населення, створити враження про утиски російськомовної меншини, прихильників УПЦ МП тощо.

З огляду на це Україні треба докласти чимало зусиль, аби протидіяти цій тактиці північного сусіда. І насамперед така протидія має бути і в освітній сфері. Адже через освітні установи проходять майже всі громадяни України. І якщо до настання повноліття можна формувати лише певні уявлення, то про свідомий вибір громадянської позиції можна говорити після настання повноліття, час, коли більшість української молоді здобуває вищу освіту. Тому саме університети мають стати осередком генерації та імплементації у студентське середовище ідей миробудівництва. Незважаючи на нагальність та гостру актуальність цієї проблематики, питання миробудівництва у вищій освіті України не стало топ-предметом зацікавленості.

Незважаючи на те, що це питання протягом тривалого часу розглядалося в ООН. І Генеральна Асамблея приділяла активну увагу цьому питанню. Невдовзі після завершення Другої світової війни і невдовзі після створення ООН у 1948 р. була прийнята Загальна декларація прав людини, у ст. 1 якої говорилося, що всі люди повинні ставитися один до одного в дусі братерства [6]. Однак не всіма країнами цей заклик був почутий. Розуміючи, що як ідеї війни, так і ідеї миру народжуються у головах людей, представники держав в ООН вирішили, що необхідно поширювати ідеї миру насамперед серед молоді.

Тому в 1965 р. була прийнята Декларація про поширення серед молоді ідеалів миру взаємоповаги і взаєморозуміння між народами [3], в принципі 1 якої було сказано, що молодь повинна виховуватися в дусі миру. В принципі 2 йдеться про те, що освіта має сприяти поширенню серед молоді ідеалів миру. В принципі 5 зазначається, що всі молодіжні організації мають дотримуватись принципів, які викладені в цій декларації. На наступному етапі було прийняте рішення про поширення ідей миру між всіма народами. Тому в 1978 р. була прийнята Декларація про виховання народів у дусі миру [2], в п. 1 якої сказано, що Генеральна Асамблея урочисто закликає всі держави керуватися у своїй діяльності ідеєю визнання виняткової важли-

вості і необхідності встановлення, визнання і укріплення справедливого і міцного миру в інтересах нинішнього і майбутнього покоління. Визначальним є перший пункт зазначеного документа. В ньому відзначається, що всі народи і всі люди, незалежно від раси, переконань, мови і статі, мають невід'ємне право на життя в мирі.

Повага цього принципу, а також інших прав людини відповідає загальним інтересам усього людства і є невід'ємною умовою розвитку всіх народів, великих і малих, у всіх сферах. В п. 2 нагадувалося, що агресивна війна, її планування, підготовка чи розв'язання є злочинами проти миру і заборонені міжнародним правом. В п. 3 відзначалося, що відповідно до завдань і принципів ООН держави повинні утримуватися від пропаганди агресивних війн. Більше того, в Декларації (п. 4) було сказано, що кожна держава, діючи в дусі дружби і добросусідських відносин, зобов'язана розвивати різнопланове, взаємовигідне і рівноправне політичне, економічне, соціальне і культурне співробітництво з іншими державами, незалежно від їхніх соціально-економічних систем, з метою забезпечення взаємного співіснування і співробітництва в умовах миру і в атмосфері взаєморозуміння і поваги цілісності і самобутності всіх народів, і зобов'язана вживати заходів, які сприяють утвердженню ідеалів миру, гуманізму і свободи. В п. 5 вказувалося на неприпустимість втручання у внутрішні справи народів. В п. 6 зазначалося, що основним засобом підтримання миру є роззброєння. Вказувалося на обов'язок держав припинити практику колоніалізму і расизму.

Однак, з нашої точки зору, вагоме значення має п. 8, в якому сказано, що кожна держава зобов'язана припинити пропаганду ненависті й упередженого ставлення до інших народів як такі, що суперечать принципам мирного співіснування і дружнього співробітництва. Генеральна Асамблея також закликала держави забезпечувати, щоб їхня політика, яка спрямована на реалізацію цієї Декларації, в тому числі процеси навчання і методи виховання, а також діяльність засобів масової інформації відповідали завданню підготовки до життя у світі суспільств. ГА ООН закликала розвивати різні форми двостороннього і багатостороннього співробітництва, в тому числі в міжнародних, урядових і неурядових організаціях, для сприяння підготовки народів до життя в мирі, зокрема, обміну досвідом з реалізованими з цією метою проектами. Врешті, представницький орган ООН рекомендував зацікавленим урядовим і неурядо-

вим організаціям вживати відповідних заходів для реалізації цієї Декларації.

Наступним кроком у розвитку права на мир стало прийняття в 1984 р. Декларації про право народів на мир [4]. У Преамбулі до Декларації Генеральна Асамблея запевняла в переконаності, що життя без війни слугує основною міжнародною передумовою для матеріального благополуччя, розвитку і прогресу країн, повної реалізації прав і основних свобод людини, які проголошені ООН. Генеральна Асамблея віддавала собі звіт у тому, що в ядерний період встановлення міцного миру на Землі є найголовнішою умовою збереження цивілізації людства і його існування.

Також ГА ООН визнавала, що забезпечення мирного життя для народів є священним обов'язком кожної держави. Сам же текст Декларації складався з 4 пунктів. У першому ГА ООН урочисто проголошувала, що народи нашої планети мають священне право на мир. У п. 2 ГА ООН заявляла, що збереження права народів на мир і сприяння його реалізації є одним з основних обов'язків кожної держави. Асамблея підкреслювала, що забезпечення права народів на мир вимагає, щоб політика держав була орієнтована на усунення загрози війни, насамперед ядерної, на відмову від застосування сили в міждержавних відносинах і вирішення міжнародних спорів мирними засобами відповідно до Статуту ООН. І, нарешті, в п. 4 Асамблея закликала всі держави і міжнародні організації всіляко сприяти забезпеченню права народів на мир шляхом вжиття необхідних заходів як на національному, так і на міжнародному рівні.

У 1999 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про культуру миру. В преамбулі до документа вона дещо відійшла від характерного для неї декларативного стилю. Зокрема, в ній зазначалося, що мир – це не просто відсутність конфліктів, а позитивний, динамічний і заснований на широкій участі процес, в якому заохочується діалог і врегульовуються конфлікти в дусі взаєморозуміння і співробітництва. Також відзначалося, що закінчення «холодної війни» розширило можливості для укріплення культури миру. Водночас Асамблея висловлювала глибоку стурбованість у зв'язку зі збереженням і поширенням насилля і конфліктів у різних частинах світу. Як пояснювалося в преамбулі Декларації, вона була прийнята з тим, щоб уряди, міжнародні організації і громадянське суспільство могли керуватися у своїй діяльності її положеннями з метою поширення і укріплення культури миру в новому тисячолітті. У ст. 4 Декларації написано, що

освіта на всіх рівнях є однією з основних засад створення культури миру. В цьому контексті, як сказано у зазначеному вище пункті, особливе значення має освіта у сфері прав людини. У ст. 7 зазначалося, що поширенню культури миру сприяє просвітницька і інформаційна роль засобів масової інформації. Характерною особливістю зазначеної Декларації є те, що в ній міститься широкий перелік суб'єктів поширення миру. Ми подаємо цей перелік у тій черговості, в якій він зазначений в Декларації: батьки, педагоги, політичні діячі, журналісти, релігійні органи і групи, представники інтелігенції, вчені, філософи, представники творчих професій, працівники охорони здоров'я, гуманітарної сфери, соціальні працівники, керівники різного рівня та неурядові організації [1].

І нарешті, наприкінці 2016 р. була прийнята Декларація про право на мир [5]. Варто відзначити, що текст пунктів Декларації (який налічує їх 5) становить близько 10 %. Більшість – це преамбула. На наш погляд, наріжною є перша стаття, в якій сказано, що кожен має право жити в мирі в умовах заохочення і захисту всіх прав людини і повної реалізації розвитку. Суттєвим кроком уперед порівняно з попередніми Деклараціями є ст. 2. В ній сказано, що державам необхідно поважати, забезпечувати і заохочувати рівність і недискримінацію, справедливість і верховенство закону і гарантувати свободу від страху і бідності як засобу зміцнення миру всередині суспільств і між ними. Для нас велике значення має ст. 4 документа. В ній сказано, що необхідно заохочувати міжнародні і національні установи, які займаються питаннями виховання в дусі миру, з метою зміцнення між усіма людьми духу терпимості, діалогу, співробітництва і солідарності.

Таким чином, право на мир еволюціонувало від права народів на мир до права людини на мир. Людство нарешті не лише усвідомило, але й артикулювало, що не може йтися про реалізацію інших прав людини без забезпечення миру. Також слід наголосити на тому, що насамперед за виховання в дусі миру відповідальні батьки, а потім педагоги. Світова спільнота усвідомила і важливість знань прав людини в контексті збереження миру. Отже, освітня політика держав (особливо на території яких відбуваються збройні конфлікти) має вибудовуватись виходячи із зазначених аспектів.

Оскільки не бракує міжнародно-правових документів, які можна було б використовувати у розробці освітніх програм з миробудівництва чи імплементувати їх положення

до навчальних програм, можна припустити, що відсутність миробудівничої проблематики в українському науковому дискурсі пояснюється відсутністю залучення іноземного досвіду та методологічного інструментарію. Якщо врахувати те, що нині на зовнішньополітичній арені активно обговорюється питання проведення миротворчої операції на території України, то в разі успішного вирішення цього вкрай важливого для України питання неодмінно постане завдання реінтеграції до українського соціуму населення з окупованих територій. І до цього потрібно готуватися.

Якщо питання правових засад проведення миротворчої операції в Донбасі вже було досить ґрунтовно проаналізоване вітчизняними вченими [8], то питання гуманітарного складника, на превеликий жаль, все ще залишається на маргенесі наукових пошуків. Можливо, справа і у відсутності достатньої кількості емпіричного матеріалу, оскільки останні збройні конфлікти між Україною та Росією відбувалися близько 100 років у дещо інших умовах, і в тому числі з огляду на розвиток інформаційного суспільства і поступ людства загалом, прямі аналогії не є доречними. Останній же масштабний конфлікт на території України з елементами гібридності відбувся понад 70 років тому, його уроки не можуть бути безпосередньо рецепційовані.

Натомість для України міг би бути корисний досвід держави Ізраїль. Адже фактично проблема арабо-єврейських стосунків почала загострюватися більше ніж 100 років тому, коли після масових єврейських погромів у Російській імперії розпочалася масова алія єврейського населення до Ерец Ісраель. Ще більшої гостроти арабо-єврейське протистояння набуло після проголошення Декларації Бальфура. І воно постійно посилювалося (про що, приміром, свідчать єврейський погром 1929 р. та арабське повстання 1936–1939 рр.). Проголошення ж держави Ізраїль у 1948 р. стало каталізатором протистояння. З огляду на складність проблематики арабо-ізраїльського (а не лише палестино-ізраїльського) протистояння ми не будемо детально розглядати хронологію подій, а відзначимо лише, що протягом досить невеликого проміжку часу (від 1948 до 1982 р.) відбулося 6 арабо-ізраїльських воєн. Згодом же протистояння набуло дещо іншої форми і наступні конфлікти вже не були такими інтенсивними. Хоча це зовсім не свідчить про затухання конфлікту, а радше про його модифікацію. Зрозуміло, що прямі аналогії між палестино-єврейським протистоянням та українсько-російським проводити не можна, але деякий досвід миробудівництва

все ж можна було б спробувати використати. І хоча все-таки більшість євреїв, які мешкають в Ізраїлі, підтримують силове вирішення конфлікту з палестинцями, проте відсоток населення, яке виступає за мирне врегулювання ситуації, невпинно зростає.

Причому, що характерно, найбільше прихильників мирного вирішення ситуації, що склалася, перебувають у таборі інтелектуалів, яких «права» частина суспільства зневажливо називає «ліваками». Це свідчить на користь того, що рівень освіти населення суттєво впливає на його практики вирішення конфліктів, а отже, це вказує на потенціал вищої освіти як важливого чинника стратегій миробудівництва. Крім того, досвід Ізраїлю наочно продемонстрував, що подібні конфлікти не вирішуються силою зброї та фізичним примусом. Ізраїльська муніципальна еліта, особливо в Іудеї та Самарії (Західному березі річки Йордан), усвідомлює необхідність спільного проживання, праці та навчання арабського та єврейського населення, спільного навчання в закладах вищої освіти. Однак перманентно виникають питання з освітянами, які працюють на палестинських територіях, насамперед на території Сектору Газа (хоча і не лише там). Прикметно, що Ізраїль впливає навіть на освітню політику, яку проводить UNRWA (Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям та організації робіт, далі – БАПОР).

Наостанок варто також додати, що зовсім нещодавно ізраїльська влада заявила, що має намір відкликати дозволи для палестинських шкіл у Східному Єрусалимі, якими керує БАПОР (і це при тому, що на фінансові спроможності БАПОР в освітянській сфері вплинуло рішення США про повне припинення його фінансування. Це при тому, що внесок США становив близько 30 % фінансування організації, що становить майже 300 млн дол. [13]), натомість у цих же приміщеннях з'являться навчальні заклади під егідою міністерства освіти Ізраїлю [11].

Висновки. Наприкінці варто констатувати, що Україна теж мала б взяти під контроль освітянську систему Сходу України після запровадження миротворчої операції ООН. Інакше марно буде сподіватися на швидке та ефективне вирішення проблеми у найближчому майбутньому. Зрозуміло, що в цій публікації ми неспроможні висвітлити детально ізраїльську освітню політику, оскільки з огляду на специфіку ситуації, що склалася, певні нюанси (які, незважаючи на дефініцію, аж ніяк не можна назвати другорядними) можуть стати зрозумілими лише після ретельного вивчення

безпосередньо в закладах освіти. Тим паче, що для проведення українськими вченими наукових досліджень на території Ізраїлю є достатнє міжнародно-правове підґрунтя.

Література:

1. Декларация о культуре мира. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/53/243>
2. Декларация о подготовке обществ к жизни в мире. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/33/73>
3. Декларация о пропаганде среди молодежи идеалов мира, взаимного уважения и взаимопонимания между народами. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/2037%28XX%29>
4. Декларация о праве народов на мир. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/39/11>
5. Декларация о праве на мир. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/189>
6. Всеобщая декларация прав человека. URL: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>
7. Іноземцев В. Названо причини, чому Росія скоро захопить Білорусь. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/ex-ussr/2018-10-13/nazvaniy-prichinyi-pochemu-rossiya-skoro-zahvatit-belarus/143278>
8. Кресін О. В. Політико-правові засади миротворчої операції в Донбасі: світовий досвід для України : наукова записка. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 243 с.
9. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків». *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 22, ст. 153.
10. Путин В. «Распад СССР – крупнейшая геополитическая катастрофа века». URL: <https://regnum.ru/news/444083.html>
11. Путь к образованию закрыт! Израиль начинает элиминацию школ БАПОР в оккупированном Иерусалиме. 2019. URL: <https://russian.palinfo.com/news/2019/1/21/>
12. Сурков В. Долгое государство Путина. 2019. URL: http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html
13. США прекратили финансирование помощи палестинским беженцам. URL: <https://www.interfax.ru/world/627485>
14. Что Путин говорил об Интернете и его судьбе в России. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-47317481>

References:

1. Deklaratsiya o kulture myra. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/53/243> [in Russian]
2. Deklaratsiya o podgotovke obshchestv k zhyzny v myre. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/33/73> [in Russian]
3. Deklaratsiya o propahande sredy molodezhy ydealov myra, vzaymnoho uvazheniya y vzaymoponymaniya mezhdru narodamy. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/2037%28XX%29> [in Russian]
4. Deklaratsiya o prave narodov na myr. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/39/11> [in Russian]
5. Deklaratsiya o prave na myr. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/189> [in Russian]
6. Vseobshchaia deklaratsiya prav cheloveka. Retrieved from: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> [in Russian]
7. Іnozemtsev, V. (2018). Nazvano prychny, chomu Rosiia skoro zakhopyt Bilorus. Retrieved from: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/ex-ussr/2018-10-13/nazvaniy-prichinyi-pochemu-rossiya-skoro-zahvatit-belarus/143278> [in Ukrainian]
8. Kresin, O. V. (2018). Polityko-pravovi zasady myrotvorchoi operatsii v Donbasi: svitovy dosvid dlia Ukrainy : *Naukova zapyska*. Kyiv : Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 243 s. [in Ukrainian]
9. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vidsich zbroinii ahresii Rosiiskoi Federatsii ta podolannia yii naslidkiv”. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 2015, № 22, st. 153. [in Ukrainian]
10. Putyn, V. “Raspad SSSR – krupneishaia heopolytycheskaia katastrofa veka”. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/444083.html> [in Russian]
11. Put k obrazovaniyu zakryt! Yzrayl nachynaet elymynatsiyu shkol BAPOR v okkupyrovannom Yerusalyme. (2019). Retrieved from: <https://russian.palinfo.com/news/2019/1/21/> [in Russian]
12. Surkov, V. (2019). Dolhoe hosudarstvo Putyna. Retrieved from: http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html [in Russian]
13. SShA prekratyly fynansyrovanye pomoshchy palestynskym bezhentsam. Retrieved from: <https://www.interfax.ru/world/627485> [in Russian]
14. Chto Putyn hovoryl ob Internetе y eho sudbe v Rossyy. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/news-47317481> [in Russian]